

ІКОНОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗУ БОГОРОДИЦІ В СХІДНІЙ ХРИСТИЯНСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ: РЕЛІГІЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

ОЛЕНА ЧУБЕНКО,

здобувач кафедри релігієзнавства

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена аналізу іконографічних особливостей образу Богородиці в православній традиції. Розглянуто особливості іконографічного зображення, його відмінність від зображення у творі мистецтва. Проаналізовано чотири основні іконографічні типи й варіанти ікон Богородиці. Показано, що характерною рисою всіх типів ікон Богородиці є їхня христоцентричність та самостійність як духовного атрибута богоспілкування.

Ключові слова: іконографія, ікона, образ, Богородиця.

Постановка проблеми та стан її наукового дослідження. Актуальність теми зумовлена посиленням інтересом до питань духовності, одним із яких є осмислення іконографії західної та східної християнської традиції загалом. Саме іконографія є квінтесенцією духовного надбання християнства, у якій у своєрідній формі відображається його світовідчуття та світорозуміння. Проте дослідженню образу Богородиці як складової східнохристиянської іконографічної традиції як релігієзнавцями, так і богословами не приділяється достатньої уваги. Тому важливо з'ясувати не лише основні іконописні риси образу Богородиці, але й подати філософсько-релігієзнавчий аналіз її богословського та догматичного обґрунтування.

Образ Богородиці займає чільне місце у вітчизняній іконографії. Безперечно, іконографічні розписи вплинули на вітчизняну культурну традицію, ремінісценції якої відсвічують як у мистецтві, так і в релігійній традиції філософствування.

До осмислення цієї проблеми в Україні зверталися як духовні особи, зокрема митрополит А. Шептицький, так і науковці та мистецтвознавці - І. С. Свенціцький, П. М. Жолтовський, Я. Й. Креховецький, Д. В. Степовик. Іконологічні особливості образу Богородиці аналізували також російські мислителі, а саме Л. А. Успенський., Є. Н. Трубецкой, С. Н. Булгаков та інші.

Попри певну розробку означеної проблеми, потрібно зазначити, що деякі питання залишилися поза межами дослідження, відтак метою статті є аналіз іконографічних особливостей образу Богородиці в східнохристиянській традиції.

Виклад основного матеріалу. З перших століть прийняття християнства на Русі любов і шанування Богоматері глибоко увійшли в душу українського народу. Одна з перших церков у Києві - Десятинна, побудована ще за князя Володимира, була присвячена Богородиці. В Україні дуже розповсюдженим було молитовне звернення до Божої Матері, а її образ займав значне місце в українському іконописі. Велика кількість цих ікон уславилися як чудотворні. Яскравий тому приклад - Во-

лодимирська ікона Божої Матері, яка була привезена на Русь на початку XII століття з Константинополя в дарунок від патріарха Луки ХризOVERGA. На думку офіційного православ'я, цей дарунок символізував глибоку спадкоємність двох культур - двох світів - грецького й слов'янського.

Вихідним поняттям, яке розглядається в статті, є ікона (грецьк. "ейкон" - канонічне живописне зображення образу Ісуса Христа, Богоматері, святих, а також подій із Священного Писання і Священного Заповіту. Ікона є невід'ємною частиною релігійного культу в православній церкві. Естетична функція ікони, як справедливо вказує С. А. Казанцева, не має самостійного значення на відміну від витвору мистецтва. Це, передусім, явище культове, релігійне, це таїнство, що бере участь у Богослужінні [16].

Ікони Богородиці від початку христоцентричні, тому що, згідно з православним віровченням, через народження Христа Марія стає Богородицею, Богоматір'ю. Виходячи з християнської догматики, розвивається її іконографія, у середині якої можна виділити основні напрямки, що формують основні іконографічні схеми.

Богородична догматика заснована на таїнстві Боготвілення, через образ Богородиці розкривається глибина боголюдських відносин. Марія, що дала життя Богу в Його людській природі, стає матір'ю Бога (Богородицею). І оскільки це материнство надприродне, то в ньому таємничим чином зберігається і її Дівочтво. Григорій Палама пише із цього приводу: "Незаймана Мати і є границя між тварною і нетварною природою, і її як вмістилище Немісткого будуть знати ті, хто знає Бога, і оспівувати її будуть після Бога ті, хто оспівує Бога. Вона є фундамент тих, хто був до Неї, і предстательниця тих, хто після Неї, і Заступниця вічна. Вона - предмет пророцтва пророків, початок апостолів, твердження мучеників, основа вчителів. Вона слава земних, радість небесних, прикраса всякої тварі. Вона початок, джерело, корінь нашого уповання на небі, досягати якого так буде нам дане її молитвами про нас, у славу насамперед від Батька породженого й в останні часи від її Ісуса, що втілювався, Христа, Добродія нашого, кот-

№ 6 (113) вересень-жовтень 2011 р.

рому личить усяка слава, честь і поклоніння, нині, завжди й повік" ("Слово на Благовіщення") [1.88].

На Русі шанування Богоматері носило високий і поетичний характер. Образ Богородиці набув риси Заступниці, Покровительки й Розрадниці.

Євангеліє дає небагато відомостей про життя Богородиці, хоча ми бачимо її в найважливіших подіях, пов'язаних із земним життям Христа й історією спасіння людства: Благовіщення, Різдво Христове, Стрітення тощо, аж до Розп'яття й Воскресіння. Тема Діви Марії в Євангелії звучить завжди поруч із темою Христа, причому то яскраво, то немовби відступаючи на другий план.

Ми не знаходимо титулу "Богородиця" як такого у Святому Письмі. Однак підставою для нього є згадка у Євангелії від Луки "Дух Святий зійде на тебе й сила Всевишнього тебе отинить; тому й святе, що народиться, назветься Син Божий... Мати Господа мою" (Лк.1,31-32.35.43) [2].

Шанування Богородиці йде від самого початку розповсюдження християнства. Про це свідчать фрески в катакомбах, перша з яких походить від кінця I або початку II ст. Перше писемне джерело, у якому зустрічається титул Богородиці, датований 320 р., і вжив його єпископ Олександрійський з Олександрії. Його вживали й інші Отці Церкви - св. Атанасій (297-373), св. Кирило Єрусалимський (317-387), св... Григорій Низський (335-394), св. Григорій Богослов (329-389).

На основі Писання й Переказу сформувалися християнські свята, центром яких стало шанування Богородиці. Вони увійшли в церковний літургійний рік, а згодом почала формуватися іконографія цих свят.

На складання іконографії Богородиці вплинув і Старий Заповіт, вірніше, та богословська традиція, що бачила в Старому Заповіті прообрази Нового Заповіту. Так, у дослідницькій літературі вважається, що образ Богородиці є дзеркальним образу Єви в Біблії: як через жінку увійшов гріх, а з ним смерть, так через жінку входить у світ спасіння, народжується Спаситель. Так само Христос називається іноді Новим Адамом. Непокора однієї спокутується послухом іншої. Багато образів Старого Заповіту, починаючи з Неопалимої Купини, з якої віщав Бог Мойсееві, аж до видінь пророків, започаткували іконографічну традицію. Богословська традиція так чи інакше відносить ці сюжети до образу Богородиці.

Із часів Блаженого Августина (354-430) образ Богородиці асоціювався з образом Церкви: як через її тіло втілюється Бог для того, щоб стати людиною, так і містичне Тіло Христа пов'язується з Богородицею.

Сюжети, що включали в себе зображення Богородиці, у християнському мистецтві з'являються досить рано: уже в живописі катакомб знаходимо сцени Благовіщення (римські катакомби Св. Присцили II ст.) і сцени Різдва Христового (римські катакомби Св. Себастьяна III-IV ст.). Часто зустрічається сцена Поклоніння волхвів. У нечисленних предметах прикладного мистецтва, що дійшли до нашого часу, також знаходимо сюжетні сцени, що включають образ Богоматері. Причому вже в іконоборчу епоху існує цілком сформована іконографія.

Однак в історії християнства відомий факт, коли архієпископ Несторій Константинопольський, прилюдно оспорував цей титул. Він не визнавав з'єднання в Особистості Христа двох природ - божественної й людської, а тому заперечував Богоматерин-

ство Діви Марії, запропонувавши замість нього термін "Христородокос", або "Христородиця". Утім, Вселенський Собор 431 р. в Ефесі назвав вчення Несторія ерессю, заявивши: "Найсвятіша Діва Марія справді є Богородицею, оскільки Вона породила Слово Боже, яке стало тілом" (Йо. 1,14).

В епоху розквіту християнського мистецтва - на вершині середньовіччя - образ Богоматері став найпоширенішим у всіх куточках християнського світу - від Іспанії до Вірменії, від Сирії до Німеччини. Але найбільш гармонійні, на думку багатьох дослідників, образи Богородиці були створені в Константинополі. У мозаїках Св. Софії можна зустріти різноманітні іконографічні типи. Візантійське мистецтво знає чимало образів Богородиці.

Одна з них, "Володимирська", прибула на Русь і тут стала прикладом іконописання. На думку деяких дослідників, Володимирська ікона є найбільш шанованою та відомою з ікон Богородиці на Русі. Але за багато століть християнської культури в Україні створена велика кількість ікон Богоматері. Дослідники нараховують до семисот іконографій.

Одним із раннях і найбільш поширених у східнохристиянському мистецтві був іконографічний тип Богоматері на троні - Цариці Небесної. У такому вигляді Богоматір представлена на Синайській іконі VI ст. з монастиря св. Катерини. Поруч стоять святі Георгій і Федір. Позаду трону - архангели. Подібний тип можна бачити й у мозаїках Св. Софії в Константинополі. На Русі цей тип не був широко представлений унаслідок багатьох причин, набагато більше поширення одержали поясні ікони Богоматері, хоча написання фігури в ріст або сидячої на троні також не зникло з іконографії, але в основному використовувалося в монументальних композиціях - у фресках і в іконостасі. Цьому можна дати таке пояснення. Ікона в православ'ї висловлює передусім релігійну ідею, що перевершує красу зовнішню. І ця ідея має якнайкраще передаватися тому, хто на ікону дивиться чи звертається до неї. Технічно це можна виразити за допомогою якогось одного сильного візуального елемента, як очі, погляд. Наявність інших зовнішніх деталей або персонажів може відволікати увагу від процесу релігійного спілкування особи з Богом. Російський дослідник ікони Ф. Буслаєв зауважує, що ікона на Русі не знає і не прагне знати краси як такої і якщо її рятують від потворності, то тільки тому, що проникнута благоговінням до святості й божественності зображуваних осіб, вона надає їм повну величність, що відповідає в іконі благоговінню того, хто молиться. Красу вона змінює на благородство" [17, с. 90]

До того ж ікона в православній традиції виконувала особливу функцію - вона була й молебним образом, і книгою, за допомогою якої навчають, і супутником життя, і святинею, і головним багатством, що передавали в спадок з покоління в покоління. Ікони Богородиці були найулюбленішими, образ Богородиці близький народній душі, їй відкривали душу, можливо навіть більше, ніж образу Ісуса Христа. Це пояснюється пануванням у народній свідомості уявлень про Бога-Грізного Судю, й Богоматір - вічну заступницю, здатну пом'якшити гнів Божий. Безумовно, це має під собою підставу: у Євангелії перше чудо Христос робить саме на прохання Матері, ніби поступаючись їй у її клопотанні про долю простих людей (Ін. 2,2-11).

Іконографічна схема є вираженням богословської ідеї. Умовно все розмаїття типів ікон Богоматері

з Дитиною можна розділити на чотири групи, кожна з яких розкриває різні грані образу Богородиці.

Перша група - тип іконографії "Знамення" або Оранта з Дитиною Ісусом на грудях у формі круглої сфери. Ця композиція також називається Богородиця Знаку, бо вона зображує пророцтво Ісаї: "Оце ж сам Господь дасть вам знак: Ось діва зачала, і породить сина і дасть йому ім'я Еммануїл" (Іс. 7.14).

У цих словах відкривається таємниця Боготілення, народження Спасителя від Діви, народження Сина Божого від земної жінки. В іконографічній схемі процес народження представлений таким чином: Марія в позі Оранти, що молиться, з піднятими до неба руками; на рівні її грудей розташований медальйон (або сфера) із зображенням Спаса Еммануїла, що перебуває в лоні Матері. Богородиця може бути представлена і на повний зріст, і по пояс. Але в цьому зображенні важливим є з'єднання фігур Богоматері й Христа, що передає одне з найглибших одкровен: народження Бога в плоті, Марія стає Богородицею через втілення Логосу. Її руки підняті в молитовному пориві. У момент споглядання ікони, людям, що моляться, ніби відкривається найсвятіше, внутрішнє єство Марії, у надрах якого Духом Святим зароджується Боголюдина.

Жест Богородиці повторений і у фігурі Дитини, тільки її долоні розкриті, а положення пальців Еммануїла інше - вони складені в благословенні. В інших варіантах Знамення, Дитина в одній руці тримає сувій - символ навчання, іншою благословляє. Одяг Богоматері традиційно червоний і синій. Ці кольори символізують поєднання в Ній Дівочтва й Материнства, її земну природу й небесну, її покликання. Одяг Богородиці заливає золоте світло (зображене у вигляді великого ассиста), що є вираженням потоків благодаті Святого Духа, який зійшов на Пресвяту Діву в момент зародження. По обидві сторони від Марії зображуються або архангели, або синій херувим і вогненно-червоний серафим.

Присутність у композиції ангельських сил символізує те, що Богоматір своєю смиренністю згодна на участь в акті Боготілення, піднімає людство на щабель вище ангелів і архангелів, тому що й Бог, за словами святих отців, не сприйняв ангельський образ, але втілювався в людську плоть.

Одним із варіантів іконографії "Знамення" є "Оранта". Прикладом такого варіанту може служити образ "Богоматері - Непорушна стіна" зі Святої Софії Київської (мозаїка, X ст.). У цьому випадку Богоматір представлена без Дитини в тій же позі, з піднятими руками. Тут Богоматір представлена як символ Церкви. Уперше Августин Блажений побачив у Богоматері Церкву. Ця асоціація одержала в історії богословської думки широкий діапазон тлумачень.

Другий іконографічний тип одержав найменування "Одигітрія", що вказує дорогу, або "Провідниця". У цій назві закладена концепція ікон Богородиці в цілому, яка веде віруючих до Христа. Життя християнина являє собою шлях із п'ятого у чудове Боже світло, від гріха - до порятунку, від смерті - до життя. І на цьому нелегкому шляху у людини є помічниця - Пресвята Богородиця. Вона була мостом для приходу у світ Спасителя, тепер Вона - міст для людей на шляху до Нього.

У цій композиції Богородиця тримає малого Ісуса або на колінах, або на лівій руці. Обидві фігури звернені обличчями до глядача, і Богородиця правою рукою вказує на Божого Сина, котрий правою рукою благословляє, а в лівій тримає сувій - що вка-

зує на Його вчення. Лики обох фігур здебільшого мають урочистий вираз. Дитя Ісус має зрілий, як у дорослої людини, вираз обличчя, високе чоло є символом мудрості, що вказує на його відвічне існування як Слова Божого.

Богородиця, що вказує на Христа, - ключ до цього образу. Вона орієнтує споглядаючого духовно, направляючи його до Христа, тому що Він є Шлях, Істина й Життя. Вона несе наші молитви до Нього, Вона клопочеться за нас перед Ним, вона зберігає нас на шляху до Нього.

У західному релігійному мистецтві Марія, Мати Ісусова, часто немов охороняє, опікає малого Ісуса. Східна ж богословська думка формує іконографію так, що Христос не зображується як людське, немічне дитя, а як Спаситель світу. Світло, особливо на ликах, не падає ззовні, як від лампи чи від сонця. Світлість немовби випромінюється з обох лків.

У писаннях Отців Церкви є безліч богословських хвалебних текстів на честь Богородиці. Так, Яків Креховецький у своїй праці "Богослов'я та духовність ікони" згадує Св. Григорія Низського, який пише: "Те єство, яке є джерельне єство за природою, неодмінно перетворює те єство, яке бере в ньому участь. Отже, оскільки чеснота є пахощами Христа та оскільки любов справді єднає з улюбленим, то й ми перетворюємося на те, що ми любимо, - на пахощі Христа. Хто любить красу, стає красивим, доброта перетворює того, який її сприймає" (4. 80) Іншими словами, оскільки Богородиця була така близька до Божого Слова й Сина Божого, вона прийняла від нього безпосередньо безмежні Божі ласки, любов, красу.

Ісус Христос на цих іконах вдягнутий переважно в ризи, які нагадують царські. Здебільшого вони сяють позолотою. Богородиця вдягнута в пурпуровий омофор (мантію) з позолоченими краями і прикрасами. Це ознака царської гідності. Три зірки - на голові та на обох плечах - символізують її дівочтво перед, під час і після народження Ісуса Христа.

Цей тип ікон Богородиці одержав значне поширення в усьому християнському світі, особливо у Візантії і в Україні.

Третій тип ікон Богородиці на Русі одержав назву "Милування", що являє не зовсім точний переклад грецького слова "Елеуса", тобто "Милостива". Цим епітетом у Візантії величали саму Богородицю і багато з її ікон, але згодом, в іконографії на Русі, назву "Милування" почали пов'язувати із певною іконографічною схемою. Це найбільш ліричний із усіх типів іконографії, який відкриває взаємний вияв любові між Матір'ю Марією та Сином Ісусом.

Іконографічна схема включає дві фігури - Богородиці й Дитини Христа, обидві фігури звернені одна до одної та обіймаються з виявом великих почуттів. Тут поєднані глибока любов і прихований, стриманий смуток, оскільки обоє знають, що колись Ісус Христос має постраждати за людство, зазнати страшних мук. Богородиця пам'ятала про пророцтва Симеона, про те, що її душу прошиє меч, тобто на неї очікують страшні страждання (Лк. 2, 35).

Голова Марії схилена до Сина, а Він обіймає рукою Матір за шию. У цій зворушливій композиції вкладена глибока богословська ідея: тут Богородиця показана нам не тільки як Мати, що pestить Сина, але і як символ душі, що перебуває в близькому спілкуванні з Богом. Взаємовідносини душі з Богом - містична тема багатьох писань св. отців. Ікона Богородиці "Милування" - один із найбільш містич-

них типів ікон. Цей тип також був широко розповсюджений в Україні.

Історично цей тип ікони виник і поширився після періоду жорстокого іконоборства, щоб, на думку деяких дослідників, підкреслити справжню людську природу Ісуса та гуманність Його й Богородиці. Ікона Богородиці виявляє те, що сказав Архангел Гавриїл: "Радуйся, благодатна, Господь з тобою! Благословенна ти між жінками" (Лк. 1,26).

Компонент любові - це невимовна взаємна ніжність між Матір'ю та Божою Дитиною. Богородиця свідомо в тому, що тримає на своїх руках невимовний Божий Дар. Однак цей Дар не тільки для неї. Вона не огортає цей Скарб, щоб сховати Його для себе, а вказує що це - Цар Божий для світу. Ісус же вдивляється в Матір з Божою любов'ю, бо вона без застережень віддала всю себе в дар Богові.

Отже, три названі іконографічні типи - "Знамення", "Одигітрія" і "Милування" є основними в іконографії Богородиці, в їх основі лежать певні напрями богословського осмислення образу Богородиці. Кожний із них постає як один з аспектів її служіння, її ролі в спасительській місії Христа, в історії порятунку людства.

Четвертий тип не має такого богословського наповнення, як перші три. Він швидше еkleктичний, до нього можна віднести всі ті іконографічні варіанти, які з тих чи інших причин не ввійшли в перші три. Умовна назва четвертого типу - "Акафістний", тому що іконографічні схеми тут будуються не за принципом богословського тексту, а за принципом ілюстрування того або іншого епітету, яким Богоматір величається в Акафісті. Основний смисл ікон цього типу - прославляння Богородиці.

Сюди варто віднести вже згадані зображення Богородиці з Дитиною на престолі. Основний акцент цих зображень - показати Богородицю як Царицю Небесну. У такому вигляді цей образ увійшов у візантійську іконографію.

У цьому варіанті Богородиця є і у св. Софії Константинопільській. Прикладів акафістних ікон можна навести безліч, і здебільшого це пізні іконографії, створені не раніше XVI-XVII ст., у той період, коли богословська думка була недостатньо розвинена. "О Тебе радується, Благодатная, всякая тварь". Це оригінальна іконографія, в основі якої лежить ідея космічного прославлення Богородиці. У центрі зображується Богородиця з Дитиною Христом на престолі у сяйві слави й оточенні сил небесних. Образ Всесвіту представлений у вигляді багатоголового храму, оточеного квітучими деревами - це одночасно й образ Небесного Єрусалима. У нижній частині ікони, біля підніжжя престолу зображуються люди - пророки, царі, святі різних рангів, просто народ Божий.

Іконографічні варіанти зображення Богородиці без Дитини Христа нечисленні, об'єднати їх в особливу групу неможливо, оскільки іконографічна схема в кожній із них визначена своєю самостійною богословською ідеєю. Але в будь-якому разі вони належать до вже згаданих вище типів.

Традиційно прийнято зображувати Богородицю в одязі двох кольорів: вишневому мафорії, синій туніці. На мафорії, як правило, зображується три золоті зірки - як ознака її непорочності - й облямівка як знак її прославлення. Сам плат - мафорій - означає її Материнство, прикритий ним голубий (синій) колір сукні - Дівочтво.

№ 6 (113) вересень-жовтень 2011 р.

Велике поширення на Русі ікон Богородиці свідчить про велике шанування її образу.

З XVII століття в літературі з'являється особливий жанр - твори про ікони Богоматері й чудеса, що відбувалися від них. Ці твори можна назвати своєрідними першими дослідженнями ікон Богородиці й початком осмислення іконографії, і в той же час - це перекази в народному дусі, де межують реальні свідчення про чудотворіння з легендами. Початок цьому напряму поклав Іоанікій Галатовський у 60-х роках XVII століття у своїй роботі "Благодатне небо". Особливо велика кількість подібних творів з'являється у XVII і XIX століттях. Численні "Сказання про життя Богородиці й чудеса, що відбувалися від її ікон" були у свій час найулюбленішим народним читанням.

Висновки

Прообраз Богородиці займає виняткове місце в православній духовній культурі. Це можна бачити із величезної кількості ікон, присвячених їй. Про це також свідчать дослідження й висловлювання видатних духовних пастирів, богословів та філософів, які започаткували традицію осмислення ролі Богоматері в історії християнства. Ось на що, наприклад, указує Сергій Булгаков, розмірковуючи про шанування образу Богородиці в православній традиції: "Любов і шанування Богоматері - це душа православного благочестя, серце його, що зігріває та похваляє все тіло. Православне християнство - це життя в Христі й спілкування з Його Пречистою Матір'ю, віра в Христа як Сина Божого та Богоматері, любов до Христа, яка неподільна з любов'ю Богоматері. Православна Церква єдиним подихом закликає найсвятіше Ім'я Ісуса разом із найсолодшим ім'ям Марії (як і на іконах Богоматері, де Вона зображується з Предвічним Немовлям) і не розділяє їх в любові своїй" [3].

Ми розглянули основні іконографічні типи й варіанти ікон Богородиці, які умовно розділяються на чотири групи: "Знамення", "Одигітрія", "Милування" й "Акафістні". Незважаючи на наявність різних іконографічних типів ікон Богородиці, усіх їх об'єднує спільна риса - христоцентричність, оскільки вона набуває богословського та догматичного обґрунтування. Ікони Богородиці відображають діалогічне спілкування "людина - Бог", де людина як образ і подоба Бога, унаслідок своєї Богопричетності, уключається в процес богоспілкування, який набуває духовних вимірів. У цьому контексті ікона стає самодіяльним центром (С. Хоружий), де віра, надія, любов як християнські чесноти сприяють обоженню людини й тим самим підносять ікону до найвищої християнської цінності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Языкова И. К. Богословие иконы / И. К. Языкова. - М. : Изд-во Общеизвестного Православного университета, 1995. - С. 88.
2. Біблія.
3. Булгаков С. Почитание Богоматери и святых в Православии // Булгаков С. Православие. Очерки учения православной церкви / прот. С. Булгаков. - К. : Либидь, 1991 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://ru.philosophy.kiev.ua/library/misc/bulgakov_prav.html.
4. Креховецький Я. Богослов'я та духовність ікони / Я. Креховецький. - Львів, 2000. - С. 80.

5. Жолтовський П. Художнє життя на Україні в XVI-XVIII ст. / П. Жолтовський. - К. : Наук. думка, 1983. - 179 с.
6. Жолтовський П. Український живопис XVII - XVIII ст. / П. Жолтовський. - К. : Наук. думка, 1978. - 327 с.
7. Степовик Д. Історія української ікони X-XX ст. / Д. Степовик. - К. : Либідь, 2004. - 436 с.
8. Успенский Л. А. Богословие иконы / Л. А. Успенский. - М., 2001. - С. 120.
9. Трубецкой Е. Н. Три очерка о русской иконе: Уможение в красках. Два мира древнерусской иконописи. Россия в ее иконе / Е. Н. Трубецкой. - М. : ИнфоАрт, 1991. - 111 с.
10. Трубецкой Е. Н. Уможение в красках. Вопрос о смысле жизни в древнерусской религиозной жизни / Е. Н. Трубецкой [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://lib.ru/CULTURE/TRUBECKOJ/ikony.txt>.
11. Денисов Л. И. Каким требованиям должна удовлетворять православная икона? / Л. И. Денисов // Православная икона. Канон и стиль. - М. : Православный паломник, 1998. - 494 с.
12. Лазарев В. Н. Византийский живопис / В. Н. Лазарев. - М. : Искусство, 1986.
13. Кондаков Н. П. Иконография Богоматери / Н. П. Кондаков [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.icon-art.info/book_contents.php?book_id=33.
14. Українське сакральне мистецтво: традиції, сучасність, перспективи. - Львів : Свічадо, 1994. - 166 с.
15. Свенціцький І. Іконопис Галицької України XV - XVI ст. / І. Свенціцький. - Львів, 1928.
16. Казанцева С. А. Икона как религиозно-эстетический феномен / С. А. Казанцева // Глаголь. Православный педагогический журнал [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.alabarinake.tk/arc/n10/775/.
17. Буслаев Ф. Иконе чужда красота / Ф. Буслаев // Православная икона. Канон и стиль. - М. : Православный паломник, 1998. - 494 с.

O. Chubenko

ICONOGRAPHIC FEATURES OF THE IMAGE OF VIRGIN IN THE EASTERN CHRISTIAN TRADITION: RELIGION ASPECT

In the article is analyzed the iconographic features of the Virgin in the Orthodox tradition. The author argues that Christocentric is the main characteristic of the icons of the Virgin.

Key words: iconography, icon, image, Virgin.

© О. Чубенко

Надійшла до редакції 23.09.2011

ДО 60-РІЧЧЯ

ВАЛЕРІЯ ВАСИЛЬОВИЧА БУРЕГИ

20 жовтня 2011 року відзначив свій 60-й ювілей Валерій Васильович Бурега - доктор соціологічних наук, професор, відомий український учений, заслужений працівник освіти України, академік Академії економічних наук України, голова Донецького обласного відділення Соціологічної асоціації України.

Народився ювіляр 20 жовтня 1951 р. у м. Олександрія Кіровоградської області. Після закінчення середньої школи в 1968 році працював на шахті в м. Горлівка. У 1973 році закінчив з відзнакою Курганське вище військово-політичне авіаційне училище, служив у Забайкальському військовому окрузі. У 1979 році вступив на педагогічний факультет у Військово-політичну академію імені В. І. Леніна (м. Москва). З 1982 р. викладав військову психологію і педагогіку в Донецькому вищому військово-політичному училищі інженерних військ і військ зв'язку ім. О. О. Єпішева.

З 1985 до 1989 року навчався в ад'юнктурі Військово-політичної академії на кафедрі соціальної та військової психології, захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. Учасник ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС у 1986 р.

У 1991-1993 рр. - заступник начальника Донецького вищого військового училища інженерних військ і військ зв'язку. З 1993 року Валерій Васильович Бурега працює на посаді першого проректора - проректора з науково-педагогічної роботи та завідувача кафедри соціально-гуманітарних дисциплін в Донецькому державному університеті управління, очолює роботу з організації навчально-методичного процесу ДонДУУ.

У 1991 р. йому було присуджене вчене звання доцента, в 1997 р. - професора. У 2003 р. захистив докторську дисертацію з соціології за темою: "Соціально-адекватний менеджмент: концептуалізація моделі". З 2004 р. - завідувач кафедри соціології управління, яку було створено за його ініціативою. Створив та очолює наукову школу з дослідження соціально-гуманітарної проблематики державного управління. У 2008 році професора В. В. Бурега було обрано академіком Євразійської академії адміністративних наук.

Внесок В. В. Буреги в соціологічну науку полягає в розробці концепції соціально-адекватного менеджменту, соціологічної теорії державного управління та місцевого самоврядування. Він є автором оригінальної загальної теорії терору. Серед психологів В. В. Бурега відомий як розробник теоретико-методичних основ професіограми фахівця.

№ 6 (113) вересень-жовтень 2011 р.